

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 2024

Ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος Γιάννη Στουρνάρα «Η ελληνική εμπειρία από τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και οι μελλοντικές προκλήσεις για τις τράπεζες της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Συνέδριο “NPL Meeting 2024 – Step Forward” της Banca Ifis στη Λίμνη Como

Ευχαριστώ θερμά τον Πρόεδρο της Banca Ifis για την πρόσκληση σ’ αυτή την πολύ ενδιαφέρουσα συνάντηση.

Στη σύντομη παρέμβασή μου σήμερα, θα περιγράψω κατ’ αρχάς την εμπειρία μας όσον αφορά την αντιμετώπιση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) στην Ελλάδα και στη συνέχεια θα σκιαγραφήσω τις κυριότερες μελλοντικές προκλήσεις για το τραπεζικό σύστημα της ζώνης του ευρώ.

Μέρος Α΄: Διαχείριση των ΜΕΔ στην Ελλάδα

Όπως γνωρίζετε, όλη την προηγούμενη δεκαετία η Ελλάδα δοκιμάστηκε σκληρά από μια σοβαρή οικονομική κρίση, η οποία οδήγησε σε μείωση του ΑΕΠ κατά 25% περίπου. Ήταν μια από τις χειρότερες υφέσεις στη μεταπολεμική οικονομική ιστορία παγκοσμίως.

Αναπόφευκτα, η οικονομική ύφεση επηρέασε αρνητικά την ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού όλων των ελληνικών τραπεζών. Μέσα σε λίγα μόλις χρόνια, περίπου τα μισά δάνεια στο χαρτοφυλάκιο των τραπεζών έγιναν μη εξυπηρετούμενα. Τα ΜΕΔ έφθασαν να αντιπροσωπεύουν τη μεγαλύτερη κατηγορία ενεργητικού των τραπεζών στην Ελλάδα – για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις καθώς και τις πολύ μικρές επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες, που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας, περίπου τα 2/3 των δανειοληπτών βρίσκονταν σε αδυναμία πληρωμής των ληξιπρόθεσμων οφειλών τους στην οξύτερη φάση της κρίσης.

Σήμερα, η εικόνα είναι εντελώς διαφορετική, καθώς οι τράπεζες έχουν καταφέρει να μειώσουν το δείκτη ΜΕΔ τους σε ποσοστό ελάχιστα άνω του 5% (το οποίο είναι πιο κοντά στο μέσο όρο της ΕΕ) χάρη σε ένα συνδυασμό μέτρων, ιδίως αξιοποιώντας το πρόγραμμα «Ηρακλής», ένα σχήμα προστασίας στοιχείων ενεργητικού (APS) παρόμοιου με το ιταλικό GACS.

Συνοψίζοντας τα κύρια διδάγματα από την εμπειρία μας στην αντιμετώπιση των ΜΕΔ την τελευταία δεκαετία, επιτρέψτε μου να αναφέρω τα εξής:

- Πρώτον, είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι η διαχείριση των ΜΕΔ υπό συνθήκες συστημικής κρίσης απαιτεί μια πολύπλευρη στρατηγική, που περιλαμβάνει νομικές, λειτουργικές και χρηματοοικονομικές πτυχές.
- Η έγκαιρη αναγνώριση του προβλήματος και η λήψη μέτρων πολιτικής σε πρώιμο στάδιο είναι υψίστης σημασίας. Η αλήθεια είναι βέβαια ότι η διαχείριση των προβληματικών δανείων είναι δύσκολη σε ένα υφεσιακό περιβάλλον. Η μείωση του αποθέματος των ΜΕΔ είναι πιο εφικτή σε μια οικονομία που βρίσκεται σε φάση μεγέθυνσης (καθώς π.χ. βελτιώνεται η χρηματοοικονομική κατάσταση των νοικοκυριών και των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων, αυξάνεται η αξία των εξασφαλίσεων κ.λπ.).
- Η ενίσχυση του νομικού πλαισίου περί πτώχευσης και αφερεγγυότητας είναι επίσης ουσιώδους σημασίας. Η απλοποίηση των διαδικασιών, π.χ. για τη ρευστοποίηση των εξασφαλίσεων, και η επιτάχυνση της δικαστικής επίλυσης των διαφορών συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση των ΜΕΔ. Εν ολίγοις, θα πρέπει να αρθούν τα πάσης φύσεως εμπόδια που δυσχεραίνουν τη διευθέτηση του προβλήματος των ΜΕΔ. Αυτό ήταν ένα πολύ χρήσιμο δίδαγμα που αποκομίσαμε την τελευταία δεκαετία.
 - Θα σας δώσω ένα παράδειγμα: στα πρώτα χρόνια της κρίσης, έγινε σαφές ότι χρειαζόταν κάποιου είδους προστασία της κύριας κατοικίας, προκειμένου να διασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή και να προστατευθούν οι ευάλωτοι οφειλέτες. Το 2010 η τότε κυβέρνηση θέσπισε νόμο που προέβλεπε την προστασία των οφειλετών (φυσικών προσώπων) από την κατάσχεση της πρώτης κατοικίας τους υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Ωστόσο, ορισμένες ατέλειες στο σχεδιασμό του μέτρου αποδυνάμωσαν την κουλτούρα πληρωμής και ενθάρρυναν την εμφάνιση των λεγόμενων «στρατηγικών κακοπληρωτών».
- Έκτοτε, η Ελλάδα έχει αναμορφώσει το πτωχευτικό της δίκαιο κατά τρόπο που διευκολύνει τις τράπεζες να ανακτήσουν τις απαιτήσεις τους. Με το νέο πτωχευτικό νόμο επιταχύνονται οι διαδικασίες και μειώνεται ο χρόνος που χρειάζεται για την ικανοποίηση των απαιτήσεων των τραπεζών έναντι αφερέγγυων δανειοληπτών. Επιπλέον, η καθιέρωση ηλεκτρονικών πλειστηριασμών απλοποίησε τη διαδικασία εκποίησης των υπέγγυων ακινήτων, επιτρέποντας στις τράπεζες να ανακτούν τα κεφάλαιά τους ταχύτερα και πιο αποδοτικά.
- Επιπρόσθετα, οι τράπεζες πρέπει να διαθέτουν κατάλληλη δομή διακυβέρνησης για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ΜΕΔ. Θα πρέπει επίσης να διαθέτουν επαρκές απόθεμα κεφαλαίων και προβλέψεων για την απορρόφηση των ζημιών που συνδέονται με τη διαχείριση των ΜΕΔ.

- Ο ρόλος της εποπτικής αρχής είναι σημαντικός εν προκειμένω. Η συνεχής και αυστηρή εποπτεία από τις αρμόδιες αρχές διασφαλίζει ότι οι τράπεζες τηρούν πιστά τα σχέδια μείωσης των ΜΕΔ. Οι εποπτικές αρχές οφείλουν να παρακολουθούν την πρόοδο των τραπεζών και να επιβάλλουν διορθωτικές ενέργειες όταν δεν επιτυγχάνονται οι στόχοι. Κρίσιμος ήταν επίσης ο ρόλος του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού, ο οποίος, με την επιβολή του κανόνα (στο πλαίσιο των μέτρων του Πυλώνα 2) ότι τα ΜΕΔ πρέπει να καλύπτονται από προβλέψεις (prudential backstop), ώθησε τις τράπεζες να απαλλαγούν από τα ΜΕΔ τους.
- Ζωτικής σημασίας είναι επίσης η διευκόλυνση της ανάπτυξης δευτερογενών αγορών ΜΕΔ για την πώλησή τους σε επενδυτές. Αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία ενός θεσμικού περιβάλλοντος που να είναι ελκυστικό για τους επενδυτές και να εγγυάται διαφάνεια και δίκαιη μεταχείριση. Όσον αφορά τη διαφάνεια, θα ήθελα να τονίσω ότι είναι χρήσιμο να υπάρχουν δημόσια διαθέσιμα δεδομένα σχετικά με τις ανακτήσεις ΜΕΔ (εξ όσων γνωρίζω, τέτοιου είδους δεδομένα είναι διαθέσιμα στην Ιταλία).
- Ένα ακόμη σημαντικό δίδαγμα είναι ότι είναι αδύνατον να αντιμετωπιστεί γρήγορα το πρόβλημα των ΜΕΔ χωρίς μια συστημική λύση (π.χ. σχήμα προστασίας στοιχείων ενεργητικού ή εταιρία διαχείρισης στοιχείων ενεργητικού (AMC)). Εξίσου σημαντικός είναι ο σχεδιασμός της όποιας λύσης, έτσι ώστε να ελαχιστοποιείται η επιβάρυνση των φορολογουμένων.
 - Η εφαρμογή του προγράμματος «Ηρακλής» στην Ελλάδα προσέφερε ένα σαφές όφελος, διότι συνέβαλε στην ταχεία εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών. Πριν από την εισαγωγή αυτού του σχήματος, οι τράπεζες δεν ήταν σε θέση να βελτιώσουν ουσιωδώς την ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού τους και η μείωση των ΜΕΔ προερχόταν κυρίως από διαγραφές δανείων. Η εφαρμογή του «Ηρακλή» άλλαξε εντελώς το τοπίο (και για τα λιγότερο σημαντικά ιδρύματα (ΛΣΙ), όπου κατά κανόνα η διαχείριση των ΜΕΔ είναι ακόμη πιο δύσκολη). Όπως ήταν επόμενο, οι τράπεζες κατέγραψαν σημαντικές ζημίες, που όμως ήταν χαμηλότερες σε σύγκριση με τις απευθείας πωλήσεις δανείων. Ταυτόχρονα, οι τράπεζες επωφελήθηκαν από μείωση των κεφαλαιακών απαιτήσεων, καθώς οι τίτλοι υψηλής εξοφλητικής προτεραιότητας που παραμένουν στο χαρτοφυλάκιο τους έχουν την εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου και, συνεπώς, μηδενικό συντελεστή στάθμισης κινδύνου.
- Ο αποτελεσματικός συντονισμός μεταξύ της κυβέρνησης και των εποπτικών αρχών είναι ζωτικής σημασίας. Η ευθυγράμμιση μεταξύ τους είναι προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και των πλαισίων (όπως τα σχέδια μείωσης των ΜΕΔ).
- Η διευθέτηση του ιδιωτικού χρέους είναι σημαντική και από μακροοικονομική σκοπιά. Ακόμη και αν τα ΜΕΔ πάψουν να καταγράφονται στους ισολογισμούς των τραπεζών, το χρέος εξακολουθεί να υπάρχει και θα πρέπει να αντιμετωπιστεί κατάλληλα. Ο ρόλος των εταιριών διαχείρισης απαιτήσεων από δάνεια και πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ) είναι πολύ σημαντικός από την

άποψη αυτή – το χρέος πρέπει να αναδιαρθρωθεί ή/και να διαγραφεί ώστε να δοθεί στους οφειλέτες μια δεύτερη ευκαιρία. Διαφορετικά, μεγάλο ποσοστό επιχειρήσεων και νοικοκυριών δεν θα έχει πλέον πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα.

- Τέλος, θα ήθελα να τονίσω τη σημασία της διακυβέρνησης και της διαφάνειας. Επειδή ουδέν κακόν αμιγές καλού, η κρίση ανάγκασε την Ελλάδα να θεσπίσει τους πλέον προηγμένους κανόνες διακυβέρνησης και διαφάνειας για τα χρηματοπιστωτικά της ιδρύματα, τόσο τα σημαντικά όσο και τα λιγότερο σημαντικά. Μεταξύ άλλων, ακόμη και η μικρότερη συνεταιριστική τράπεζα στην Ελλάδα εφαρμόζει πλέον τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα, ενώ δεν υπάρχουν εξαιρέσεις από τις Οδηγίες της ΕΕ ή/και τους κανόνες του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού.

ΜΕΡΟΣ Β΄: Μελλοντικές προκλήσεις για τις τράπεζες της ΕΕ

Ας περάσουμε τώρα στο τραπεζικό σύστημα της ΕΕ και τις προκλήσεις που διαγράφονται στον ορίζοντα.

Σήμερα οι τράπεζες της ΕΕ διαθέτουν υγιή θεμελιώδη μεγέθη, τα οποία ενισχύθηκαν σταδιακά μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Χαρακτηριστικά αναφέρω ότι, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Αρχής Τραπεζών (EBA Risk Dashboard)¹:

- Το Δεκέμβριο του 2009 ο Συνολικός Δείκτης Κεφαλαίου (TCR) των τραπεζών της ΕΕ ήταν 13%. Έκτοτε, οι τράπεζες έχουν προβεί σε διάφορες ενέργειες για να ενισχύσουν την κεφαλαιακή τους βάση και πλέον διαθέτουν υψηλά κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας, με το Συνολικό Δείκτη Κεφαλαίου να ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 20% το Μάρτιο του 2024.
- Η πιο εντυπωσιακή βελτίωση σημειώθηκε στην ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού, καθώς οι τράπεζες μείωσαν το μέσο δείκτη μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (MEA) από επίπεδα κοντά στο 7% (το 2016) σε 1,9% το Μάρτιο του 2024.
- Η κερδοφορία των τραπεζών έχει επίσης βελτιωθεί το τελευταίο διάστημα, καθώς τα καθαρά έσοδα από τόκους για τις περισσότερες τράπεζες επηρεάστηκαν θετικά από την αύξηση των επιτοκίων. Υπενθυμίζεται ότι, κάποια στιγμή κατά την προηγούμενη δεκαετία, ο μέσος δείκτης αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων (RoE) για τις τράπεζες της ΕΕ ήταν οριακά θετικός. Με στοιχεία Μαρτίου 2024, ο μέσος δείκτης RoE για τις τράπεζες της ΕΕ έφθασε το 10,6%.
- Τέλος, οι τράπεζες της ΕΕ διαθέτουν άφθονη ρευστότητα, χάρη στην ισχυρή καταθετική τους βάση και την πλήρη πρόσβασή τους στη διατραπεζική αγορά και στις αγορές κεφαλαίων. Το Μάρτιο του 2024 ο δείκτης κάλυψης ρευστότητας (LCR) για τις τράπεζες της

¹ <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

ΕΕ ήταν κατά μέσο όρο 161,4%, πολύ υψηλότερος από το ελάχιστο εποπτικό όριο του 100%.

Το θετικό μακροοικονομικό περιβάλλον επίσης ενισχύει τα θεμελιώδη χρηματοοικονομικά μεγέθη των τραπεζών της ΕΕ. Ωστόσο, οι κίνδυνοι για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα αυξάνονται.

- Ο γεωπολιτικός κίνδυνος παραμένει υψηλός εδώ και αρκετό καιρό, από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και μετά, ενώ τροφοδοτείται περαιτέρω από τις εντάσεις στη Μέση Ανατολή. Οι πολιτικές εξελίξεις στις ΗΠΑ και την ΕΕ επίσης δημιουργούν αβεβαιότητα. Ο γεωπολιτικός κίνδυνος είναι ένας εξωγενής παράγοντας κινδύνου με δυνητικά τεράστιες συνέπειες για τον τραπεζικό τομέα.
- Η ενδεχόμενη επαναξιολόγηση των ασφαλιστρών κινδύνου μετά από τυχόν αιφνίδια μεταστροφή του κλίματος στις αγορές θα μπορούσε να ασκήσει πιέσεις στις τιμές των περιουσιακών στοιχείων με πιθανές επιπτώσεις στον τομέα των μη τραπεζικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Όπως έδειξε η εμπειρία του παρελθόντος, ο εν λόγω τομέας μπορεί να επιτείνει την επιδείνωση των συνθηκών στις αγορές μέσω βεβιασμένων πωλήσεων περιουσιακών στοιχείων για την κάλυψη περιθωρίων (margin calls) ή δυνητικών αναγκών ρευστότητας. Οι κίνδυνοι και οι ευπάθειες του μη τραπεζικού χρηματοπιστωτικού τομέα θα μπορούσαν να μεταδοθούν στις τράπεζες (μέσω των δανείων, των τίτλων κ.λπ.) και στην πραγματική οικονομία.
- Η άνοδος των επιτοκίων την τελευταία περίοδο, παράλληλα με υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού, άσκησε πιέσεις στους ισολογισμούς ορισμένων επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Με αυτά τα δεδομένα – και παρά την πρόσφατη μείωση των επιτοκίων – δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο οι ευρωπαϊκές τράπεζες να αντιμετωπίσουν χειροτέρευση της ποιότητας του ενεργητικού τους και ανάγκη σχηματισμού αυξημένων προβλέψεων.
- Επιπλέον, ο συνδυασμός χαμηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης και υψηλών επιτοκίων θα μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς τη ζήτηση νέων δανείων και την υλοποίηση των επιχειρηματικών σχεδίων των τραπεζών. Επισημαίνεται ότι η ενισχυμένη κερδοφορία μετά την αύξηση των επιτοκίων συγκαλύπτει διαρθρωτικές αδυναμίες σε πολλές τράπεζες, π.χ. ως προς την αποδοτικότητα του κόστους και τον ψηφιακό μετασχηματισμό τους.
- Η αύξηση του κόστους δανεισμού τα τελευταία τρίμηνα έχει οδηγήσει σε εξασθένηση της δυναμικής της αγοράς ακινήτων στη ζώνη του ευρώ, ιδίως στο τμήμα των επαγγελματικών ακινήτων. Η μείωση των τιμών των ακινήτων θα μπορούσε να εκθέσει ορισμένους κατασκευαστικούς ομίλους σε ζημίες και να επηρεάσει ακολούθως το κόστος του πιστωτικού κινδύνου για κάποιες ευρωπαϊκές τράπεζες.

- Πρόσφατα έχουν αναδυθεί διάφοροι νέοι κίνδυνοι, όπως οι κίνδυνοι που πηγάζουν από την κλιματική αλλαγή, αλλά και ο κίνδυνος κυβερνοεπιθέσεων, ο οποίος συνδέεται στενά με τον αυξανόμενο γεωπολιτικό κίνδυνο.

Συμπερασματικά, παρά τη μέχρι τώρα πρόοδο, δεν υπάρχουν περιθώρια εφησυχασμού. Καθώς εξακολουθούν να υφίστανται κίνδυνοι για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, οι εποπτικές αρχές καλούνται να διασφαλίσουν ότι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα λαμβάνουν συνετές επιχειρηματικές αποφάσεις, διαθέτουν επαρκή κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας και αποθέματα ρευστότητας και εφαρμόζουν τα υψηλότερα δυνατά πρότυπα διακυβέρνησης. Οι αρχές μακροπροληπτικής εποπτείας θα πρέπει επίσης να διατηρήσουν σε ισχύ τις απαιτήσεις τήρησης κεφαλαιακών αποθεμάτων ασφαλείας, με στόχο την αύξηση της ανθεκτικότητας του συστήματος.

Τέλος, πρέπει να αναμορφώσουμε το ευρωπαϊκό πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων και να ολοκληρώσουμε την τραπεζική ένωση. Η δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασφάλισης καταθέσεων (European Deposit Insurance Scheme – EDIS) σε επίπεδο τραπεζικής ένωσης είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των καταθετών, ιδίως σε περίπτωση διασυνωριακών αναταράξεων και συστημικών κρίσεων. Η ολοκλήρωση της τραπεζικής ένωσης με τη θέσπιση ενός κοινού πλαισίου διαχείρισης κρίσεων και ασφάλισης των καταθέσεων (CMDI) θα διευκολύνει την ενοποίηση του – σήμερα κατακερματισμένου – τραπεζικού τομέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως προτείνεται και στην έκθεση Draghi, και θα εξασφαλίσει ισότιμους όρους ανταγωνισμού για όλες τις ευρωπαϊκές τράπεζες, οι οποίες πλέον θα υπάγονται σε ένα ομοιόμορφο πλαίσιο κανονιστικής ρύθμισης και εξυγίανσης.

Ευχαριστώ.